

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

EFFICIENCY OF THE ACTIVITIES OF DOMESTIC BANKS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

У статті досліджено особливості функціонування українських банків в умовах воєнного стану. Проаналізовано рівень концентрації активів та зобов'язань вітчизняної банківської системи і встановлено домінуючу роль державних банків. Досліджено динаміку депозитних та кредитних портфелів різних груп банків в умовах воєнного стану та обґрунтовано чинники, що її визначають. Встановлено причини переважання коштів на вимогу в депозитних портфелях вітчизняних банків. Визначено основні критерії вибору банку вкладниками в умовах воєнного стану. Досліджено особливості формування прибутків вітчизняних банків в умовах воєнного стану та чинники, які обумовили високий рівень ефективності банківської діяльності. Визначено основні виклики, з якими можуть зіткнутись вітчизняні банки в їх подальшій діяльності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: банки, депозити, доходи банків, ефективність банківської діяльності, кредити, прибуток банків.

The article examines the peculiarities of the activity of Ukrainian banks under martial state. The level of concentration of assets and liabilities of the domestic banking system is analyzed. A decrease of competition on the Ukrainian banks market and an increase of the state banks dominant role have been established. This is due primarily to the fact that payments to military personnel and other state and international programs are made mainly through state banks. Other factors of such a situation can be considered insufficient level of financial literacy and low propensity to risk of a significant part of the population of Ukraine. At the same time, the growth in last year of the share of deposits of individuals in private banks and its decrease in the banks of foreign banking groups may indicate a certain change of priorities in the financial behavior of the population in the conditions of martial state. Reasons for the predominance of non-fixed funds in deposits of individuals in banks are stated. A decrease of loan portfolios in the banking system as a whole and an increase of banks' investments in low-risk assets, such as government bonds and deposit certificates of the National Bank of Ukraine, were established. Factors of growth of absolute and relative efficiency indicators of domestic banks under martial state are analyzed. It was established that the growth of interest income became the main factor that caused banks to obtain high profits in last year. The conducted analysis gives reasons to claim that the majority of interest income is received on risk-free or low-risk operations, and their source is the government and the National Bank of Ukraine. The main types of risks in the further activities of domestic banks in the conditions of martial state have been studied. It was established that such risks are a decrease in income relative to expenses, an increase in the share of non-performing loans, the further migration of people abroad, which negatively affects economic activity and the volume of operations in Ukraine, and the loss of part of the staff either due to migration or due to mobilization.

Key words: banks, deposits, bank income, banking efficiency, loans, bank profit.

УДК 336.717

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct76-11>

Пернарівський О.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансових ринків
та технологій,
Державний податковий університет

Pernarivskiy Oleksandr

State Tax University

Постановка проблеми. Повномасштабне російське вторгнення в Україну здійснило свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, посилюючи загрози, що виникають на шляху проведення державою макроекономічної політики. Відчутні зміни відбулись і у функціонуванні вітчизняного банківського сектора, який зіткнувся з новими викликами і змушений був пристосовуватись до діяльності в нових реаліях. Разом з тим результати діяльності вітчизняних банків за минулий рік свідчать про те, що багатьом банкам вдалось суттєво підвищити свою прибутковість. Така ситуація актуалізує дослідження особливостей діяльності банків в умовах воєнного стану та аналіз чинників впливу на її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність діяльності українських банків стала предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, Я. Чайковський, І. Чайковська, Є. Чайковський свою працю [4] присвятили дослідженню ефективності вітчизняних банків в довоєнний період, приділивши основну увагу взаємозв'язку ефективності та концентрації капіталу в банківській системі України. Натомість,

Л. Головкова, Н. Кирсанова, Л. Добрик в своєму дослідженні [1] основну увагу зосередили на аналізі впливу структури доходів та витрат банків на ефективність їх діяльності. Також низку праць присвячено дослідженню особливостей функціонування банківської системи України у воєнний період [2; 5]. Разом з тим недостатньо дослідженими є аспекти ефективності діяльності вітчизняних банків в кризові періоди, зокрема, в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження особливостей діяльності банків в умовах воєнного стану та визначення основних чинників впливу на її ефективність.

Вклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі існують різноманітні підходи до трактування терміну «ефективність». Його визначають і як здатність досягати визначених цілей, і як результативність діяльності, і як досягнутий рівень розвитку та подальші перспективи. Ефективність діяльності банку найчастіше розглядають як її характеристику, що визначається за співвідношенням певних показників, одним із яких виступає фінансовий результат діяльності банку, а іншим може бути вкладений капітал, загальні

активи, рівень ризиків і т.п. Аналіз ефективності банківської діяльності доцільно розпочинати із дослідження загального стану банківської системи в певний період часу.

Одним із основних наслідків впливу війни на сферу банківських послуг в Україні стало зниження конкуренції на банківському ринку і посилення домінуючої ролі державних банків на ньому, що можна вважати цілком закономірним за нинішніх обставин.

Станом на 01.11.2022 частка чистих активів державних банків у загальних чистих активах вітчизняної банківської системи вже перевищила 50%, збільшившись з початку 2022 року на понад 5% і продовживши своє зростання в 2023 році за рахунок зменшення частки банків іноземних банківських груп, а концентрація коштів фізичних осіб у державних банках сягнула 65%, щорічно зростаючи на 5% (табл. 1). Така ситуація обумовлюється насамперед тим, що виплати військовослужбовцям та за іншими державними та міжнародними програмами здійснюються в основному через державні банки.

Тенденція до зростання частки коштів фізичних осіб у державних банках спостерігалась з самого

початку війни. Не особливо змінилась вона і після ухвалення закону про гарантування вкладів фізичних осіб в банках в повному обсязі на період дії воєнного стану. З одного боку, це може свідчити про довіру населення до державних банків, які на погляд багатьох наших громадян є більш надійними порівняно з іншими банками, а з іншого – про недостатній рівень фінансової грамотності та низьку схильність до ризику значної частини населення. Разом з тим зростання в 2023 році частки вкладів фізичних осіб в приватних банках і її зниження в банках іноземних банківських груп може свідчити про певну зміну пріоритетів у фінансовій поведінці населення в умовах воєнного стану.

Концентрація ресурсів у державних банках може призвести до збільшення кредитних ризиків цих банків, оскільки виникає спокуса вирішення проблеми кредитного стимулювання економіки через реалізацію урядових програми підтримки бізнесу саме за рахунок державних банків. Підтвердженням цього можуть бути дані таблиці 2, які свідчать про те, що лише державні банки за період війни стабільно нарощували свій кредитний портфель. При цьому банки іноземних банківських

Таблиця 1

Концентрація чистих активів та коштів фізичних осіб в банківському секторі України в 2022–2023 роках

Група банків	Чисті активи, млн. грн.	Частка, %	Кошти фізичних осіб, млн. грн.	Частка, %
2022 рік				
Державні	1 132 736	50,9	521 999	60,0
Іноземних банківських груп	656 508	29,5	193 845	22,3
Приватні	437 962	19,6	154 071	17,7
Всього	2 227 206	100	869 915	100
2023 рік				
Державні	1 472 557	53,6	671 414	64,9
Іноземних банківських груп	730 504	26,6	167 852	16,2
Приватні	545 753	19,8	194 958	18,9
Всього	2 748 814	100	1 034 224	100

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 2

Динаміка кредитного портфеля банківського сектора України в розрізі груп банків в 2022–2023 роках

Група банків	Кредитний портфель на 01.02.22, млн. грн.	Кредитний портфель на 01.11.22, млн. грн.	Кредитний портфель на 01.12.23, млн. грн.	Зміна в абсолютному вираженні за 2022–2023 роки, млн. грн.	Зміна у відносному вираженні за 2022–2023 роки, %
Державні	277 186	303 247	353 106	75 920	27,4
Іноземних банківських груп	318 750	258 548	158 667	-160 083	-50,2
Приватні	192 186	162 977	173 744	-18 442	-9,6
Всього	788 122	724 772	685 517	-102 605	-13,0

Джерело: складено на основі [3]

груп скоротили свої кредитні вкладення більше ніж вдвічі, а банки з приватним капіталом після скорочення обсягів своїх кредитних портфелів у 2022 році дещо наростили їх у 2023 році.

Щодо депозитних портфелів, то в цілому по банківській системі з початку війни вони зросли більше ніж на 700 млрд. грн., а у відносному вираженні майже на 50%. При цьому лєвова частка цього зростання припадає саме на державні банки, залишки коштів клієнтів у яких за цей час збільшились на 73,6%. В перший рік воєнного стану суттєво зросли також депозитні портфелі банків іноземних банківських груп, а в 2023 році і кошти клієнтів у банках з приватним капіталом (табл. 3).

На початку війни клієнти при виборі банку керувались насамперед критерієм безпечності вкладень, вважаючи надійними великі державні банки, а також банки з західним іноземним капіталом. обирають один з трьох типів банків. Не залишались поза увагою клієнтів і високотехнологічні банки, які пропонують не лише дистанційне обслуговування, а й дистанційне відкриття рахунків. Так, зокрема, Юнекс Банку в 2022 році вдалося майже подвоїти залишки на рахунках своїх клієнтів. Цей банк позиціонує себе як фінтех-платформа, яка зосереджена на впровадженні інноваційних технологічних рішень, які спрощують доступ для клієнтів до безпечних та зручних фінансових послуг. Зокрема, банком запроваджено новітній продукт – першу в Україні платіжну

картку, яка поєднує платіжний інструмент та криптовалюти. Картка дозволяє розраховуватися криптовалютою за товари та послуги всюди, де доступні безготівкові оплати. Конвертація криптовалюти відбувається в автоматичному режимі: при розрахунку картою еквівалентна сума списується з криптовалютного балансу гаманця Weld Money. Оформлення віртуальної картки відбувається онлайн на платформі Weld Money. При цьому використовуються сучасні технології верифікації та ідентифікації клієнтів, імplementовані Юнекс Банком, згідно з чинним законодавством України. Також досить стрімко зростали депозитні портфелі таких високотехнологічних банків як Монобанк та А-банк (табл. 4).

Під час війни з'явився тип клієнтів, яких банкіри називають «покупцями». Це клієнти, які відкривають рахунки у 5–10 банках, щоб обходити встановлені ліміти на зняття коштів з рахунків та відкриття конвертаційних депозитів. Запровадження конвертаційних валютних депозитів можна вважати ще одним чинником, який забезпечив збільшення залишків коштів клієнтів у деяких банках. Зокрема, це стосується і А-Банку, який одним із перших надав можливість відкривати такі депозити дистанційно.

Запровадження конвертаційних валютних депозитів було одним із кроків, вжитих Національним банком України з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Ще одним таким кроком мало стати суттєве підвищення величини

Таблиця 3

Динаміка депозитного портфеля банківського сектора України в розрізі груп банків в 2022–2023 роках

Група банків	Кошти клієнтів на 01.02.22, млн. грн.	Кошти клієнтів на 01.11.22, млн. грн.	Кошти клієнтів на 01.12.23, млн. грн.	Зміна в абсолютному вираженні за 2022–2023 роки, млн. грн.	Зміна у відносному вираженні за 2022–2023 роки, %
Державні	701 196	932 182	1 217 294	516 098	73,6
Іноземних банківських груп	484 904	538 427	603 254	118 350	24,4
Приватні	334 582	335 079	442 534	107 952	32,3
Всього	1 520 682	1 805 688	2 263 082	742 400	48,8

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 4

Динаміка депозитного портфеля високотехнологічних вітчизняних банків з приватним капіталом за період 01.02-01.11.2022 р.

Банк	Кошти клієнтів на 01.02.22, млн. грн.	Кошти клієнтів на 01.11.22, млн. грн.	Зміна в абсолютному вираженні, млн. грн.	Зміна у відносному вираженні, %
Універсалбанк (Монобанк)	42 278	60 675	18 397	43,5
Юнекс Банк	1 152	2 026	874	75,8
А-Банк	11 370	13 092	1722	15,1

Джерело: складено на основі [3]

облікової ставки до 25% річних. Це за задумом регулятора мало зменшити інфляційний та девальваційний тиск на гривню та збільшити привабливість банківських депозитів через підвищення відсоткових ставок за ними. Дані таблиці 5 свідчать про те, що банкам з приватним капіталом, які в 2022–2023 роках були лідерами за ставками за вкладками фізичних осіб, вдалося значно наростити обсяги залучених коштів від фізичних осіб.

Слід також зазначити той факт, що в структурі коштів фізичних осіб протягом всього періоду воєнного стану переважають кошти на вимогу (таблиця 6). З одного боку, це дає можливість банкам зменшувати свої процентні витрати, оскільки такі ресурси мають мінімальну вартість або взагалі для банків є безкоштовними, що є чинником підвищення ефективності банківської діяльності. З іншого боку, кошти на вимогу є нестабільним банківським ресурсом, а їхнє зростання призводить до підвищення ризику ліквідності банку. Разом з тим, багатьом банкам іноземним банківських груп та приватним банкам протягом 2023 року вдалось наростити обсяги строкових депозитів фізичних осіб (терміном від 3-х місяців), що забезпечило їм можливість придбання депозитних

сертифікатів Національного банку України з підвищеною ставкою відсотка і збільшення своїх процентних доходів.

Така ситуація може пояснюватись тим, що населення не має особливої довіри до вітчизняних банків, але в умовах війни банківським установам стали довіряти більше, ніж «скляним банкам» та «матрацам». Маючи багато грошей на руках, громадяни намагались рятувати свої кошти через відділення банків. Це було надійніше, ніж просто тримати гроші вдома в умовах обстрілів та бойових дій.

Разом з тим дані таблиці 6 можуть вказувати на сумніви значної частини населення у стабільності курсу національної валюти. У державних банках та банках іноземних банківських груп частка строкових вкладів фізичних осіб становить менше 35% і лише у банках з приватним капіталом спостерігається приблизний паритет між обсягами коштів фізичних осіб на вимогу та строковими депозитами. Ситуацію дещо покращували конвертаційні валютні депозити, які є строковими, і досить активно відкривались фізичними особами через мобільні додатки.

Не зважаючи на труднощі ведення бізнесу в умовах воєнного стану, діяльність вітчизняних

Таблиця 5

Динаміка депозитного портфеля вітчизняних банків з приватним капіталом з найвищими відсотковими ставками в 2022–2023 роках

Банк	Кошти фізичних осіб на 01.02.22, млн. грн.	Кошти фізичних осіб на 01.11.22, млн. грн.	Кошти фізичних осіб на 01.12.23, млн. грн.	Зміна в абсолютному вираженні за 2022–2023 роки, млн. грн.	Зміна у відносному вираженні, %
Комінбанк	1 604	2 256	3 213	1 609	100,3
Глобус	1 578	1 826	2 607	1 029	65,2
Акордбанк	2 037	2 682	6 049	4 012	197,0

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 6

Динаміка коштів фізичних осіб на вимогу в банківському секторі України в розрізі груп банків в 2022–2023 роках

Група банків	Кошти фізичних осіб, млн. грн.	Кошти фізичних осіб на вимогу, млн. грн.	Частка коштів на вимогу у загальних коштах, %
2022 рік			
Державні	521 999	337 689	64,7
Іноземних банківських груп	193 845	142 024	73,3
Приватні	154 071	83 525	54,2
Всього	869 915	563 238	64,7
2023 рік			
Державні	671 413	439 960	65,5
Іноземних банківських груп	167 852	116 187	69,2
Приватні	194 958	98 316	50,4
Всього	1 034 223	654 463	63,3

Джерело: складено на основі [3]

Концентрація фінансових результатів банківського сектора України на 01.12.2023 р.

Група банків	Доходи, млн. грн.	Витрати, млн. грн.	Прибуток, млн. грн.
Державні	140 828	45 735	95 093
Іноземних банківських груп	70 628	29 953	40 675
Приватні	57 721	36 766	20 955
Всього	206 694	190 181	156 723

Джерело: складено на основі [3]

банків характеризується високим рівнем прибутковості (таблиця 7). При цьому понад 60% загального прибутку усіх банків припадає на державні банки, а частка їх доходів у загальних доходах банківської системи сягає 70%. Слід зазначити те, що прибуток Приватбанку перевищує сукупний фінансовий результат банків іноземних банківських груп та приватних банків. Збитковими в 2023 році були лише 4 банки з 63, з яких 1 банк іноземної банківської групи і 3 невеликих приватних банки. В 2022 році з 67 банків збитковими були 19, серед них 2 державні, 6 банків іноземних банківських груп та 11 банків з приватним капіталом.

Дані фінансової звітності вітчизняних банків за 2023 рік свідчать як про рекордні абсолютні показники їхнього прибутку так і відносні показники прибутковості (рентабельність активів та рентабельність капіталу), значення яких перевищують 5% та 50% відповідно. І тут постає цілком логічне запитання про те, що ж забезпечило нашим банкам отримання таких надприбутків і таку високу ефективність їх діяльності. Якщо проаналізувати структуру доходів вітчизняних банків, можна дійти висновку, що закономірно чисті процентні доходи є основною складовою їх чистих сукупних доходів, при цьому чистий процентний дохід багатьох банків перевищує їх прибуток до оподаткування. Це однозначно вказує на те, що саме зростання процентних доходів стало основним чинником, який зумовив отримання банками надприбутків.

Банки можуть отримувати процентні доходи за кредитними операціями з юридичними та фізичними особами, а також за інвестиційними операціями з борговими цінними паперами. Аналіз структури процентних доходів вітчизняних банків за 2023 рік свідчить про те, що у багатьох з них основна їх частка отримана саме від операцій з цінними паперами, емітованими державою (ОВДП) та Національним банком України (депозитні сертифікати НБУ). Особливістю цих операцій є те, що для банків вони є практично безризиковими на відміну від кредитування юридичних та фізичних осіб, яке пов'язане з суттєвими кредитними ризиками. Отже, можна стверджувати, що більша частина процентних доходів отримана вітчизняними банками за безризиковими або низькоризиковими операціями, а їх джерелом є держава та Національний банк України. Така ситуація може

скласти хибну уяву про порушення основного принципу ведення бізнесу, згідно з яким отримання більших доходів пов'язується з вищим ступенем ризику, проте в даному випадку підвищенням виявився податковий ризик банків, який проявився у змінах до податкового законодавства, згідно з якими було суттєво підвищено ставку податку на прибуток банку (до 50% в 2023 році і 25%, починаючи з 2024 року). Лише в деяких банків в структурі процентних доходів переважають доходи від кредитування юридичних та фізичних осіб, що може свідчити про прийняття ними на себе кредитних ризиків з метою отримання доходів.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження свідчить про те, що вітчизняні банки в цілому впорались з викликами, зумовленими повномасштабним російським вторгненням, адаптувавшись до діяльності в умовах воєнного стану. Щоб і надалі ефективно здійснювати свою діяльність банкам доцільно ще активніше запроваджувати дистанційне обслуговування своїх клієнтів, оскільки понад 10 млн. громадян виїхали за кордон і за даними деяких банків до 10% їхніх клієнтів може перебувати за кордоном. Тому зараз на перший план виходить зручність дистанційних каналів обслуговування та доступність кол-центрів, оскільки на сьогодні комунікація клієнтів з банком і самі операції відбуваються в основному через мобільний застосунок, а не через відділення банку.

Серед подальших викликів, які постають перед вітчизняними банками в умовах воєнного стану, можна виокремити зниження доходів відносно витрат, зростання частки непрацюючих кредитів, подальшу міграцію людей за кордон, яка негативно впливає на економічну активність і обсяг операцій в Україні та втрату частини персоналу або через міграцію, або через мобілізацію. Ключовою проблемою в діяльності вітчизняних банків в нинішніх умовах також може стати зниження платоспроможності споживачів банківських послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головкова Л., Крисанова Н., Добрик Л. Підвищення ефективності діяльності банку шляхом управління витратами. *Review of transport economics and management*. 2021. № 5(21). С. 134–142. DOI:

<https://doi.org/10.15802/rtem2021/241874> (дата звернення: 23.01.2024)

2. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. *SCIENTIA FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 144(4). С. 122–133. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09) (дата звернення: 23.01.2024).

3. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#4> (дата звернення: 23.01.2024).

4. Чайковський Я., Чайковська І., Чайковський Є. Ефективність діяльності банківських установ в Україні. *Світ фінансів*. 2022. № 3(72). С. 127–140. DOI: [10.35774/sf2022.03.127](https://doi.org/10.35774/sf2022.03.127) (дата звернення: 23.01.2024).

5. Viktoriia Stoika. The impact of the war on banking in Ukraine. *Central European Review of Economics & Finance*. Vol. 43. No 2 (2023). P. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.24136/ceref.2023.009> (дата звернення: 23.01.2024).

REFERENCES:

1. Holovkova I., Krysanova N., Dobryk I. (2021). Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti banku shliakom upravlinnia vytratamy [Increasing the efficiency of

bank activities through cost management]. *Review of transport economics and management*, 5(21), 134–142. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2021/241874> (accessed 23.01.24) (in Ukrainian)

2. Erkes O., Kalyta O., Sunduk T. (2022). Bankivska systema Ukrainy v umovakh viiny [Banking system of Ukraine in war]. *SCIENTIA FRUCTUOSA (VIS-NYK Kyivskoho Natsionalnoho Torhovelno-Ekonomichnoho Universytetu)*, 144(4), 122–133. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)09](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)09) (accessed 23.01.24) (in English)

3. Nahliadova statystyka Natsionalnoho banku Ukrainy [Supervisory statistics of the National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#4> (accessed 23.01.24) (in Ukrainian)

4. Chaikovskyy Ya., Chaikovska I., Chaikovskyy Ye. Efektyvnist diialnosti bankivskykh ustanov v Ukraini [Effectiveness of banking institutions in Ukraine]. *Svit finansiv*, pp. 127–140 DOI: [10.35774/sf2022.03.127](https://doi.org/10.35774/sf2022.03.127) (accessed 23.01.24) (in Ukrainian)

5. Viktoriia Stoika. The impact of the war on banking in Ukraine. *Central European Review of Economics & Finance*. Vol. 43. No. 2 (2023), pp. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.24136/ceref.2023.009> (accessed 23.01.24) (in English)